

РОБОТА В СЕКЦІЯХ

ІДЕЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМІ ХІХ СТ.

Андрусяк І. П

*Асистент кафедри історії держави і права
Інституту права і психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Сучасні правові ідеї, норми та принципи мають свою історію виникнення становлення і розвитку. Їх поява обумовлюється або природою людського суспільства, або особливостями його розвитку на тому чи іншому історичному етапі. Кожна людська спільнота витворює власне розуміння тих норм, дотримання яких створить оптимальні умови для її існування та розвитку. Античні греки сприймали рабство як природне явище тому, що таке сприйняття дозволяло їм вести загарбницькі війни, поневолювати інші народи і використовувати працю рабів для забезпечення власних потреб. Тому античні мислителі, ідеї про свободу і демократію яких і сьогодні зберігають свою актуальність, разом з тим стверджували, що рабство це природний стан для не еліна, що для нього ж таки краще бути в рабстві, ніж жити на свободі, бо на свободі, в силу своєї інтелектуальної обмеженості, він не зможе про себе належно потурбуватися, а при перебуванні в рабстві за нього це зробить господар. Через дві тисячі років ці ідеї були знову актуалізовані і європейці, для того щоб не признаватися навіть самим собі, що вони нещадно, у власних інтересах, визискують поневолені народи інших континентів придумали концепцію «тягаря білих», тобто ідею того, що білі люди, самі того не бажаючи і не маючи в тому жодного інтересу,

~ 46 ~

змушені нести світло цивілізації, віри і культури іншим народам, які, з огляду на свою природу чи інші фактори, потребують цього. І в першому, і в другому випадку ці ідеї знаходили і теоретичне обґрунтування, і законодавче закріплення. Сьогодні вже є достатньо і теоретичних праць, і міжнародно-правових актів в яких обґрунтована і закріплена ідея рівності всіх людей незалежно від їх етнічного чи расового походження. Проте і на маргінальному рівні, і на рівні державної політики є достатньо прикладів того, як обґрунтовується вищість того чи іншого народу, «раси», апелювання до особливого «генетичного коду» та інших речей, які не мають нічого спільного з правом. Проте людство завжди ділилося не тільки на окремі територіальні, етнічні, релігійні, соціальні спільноти. Людське суспільство завжди складалося з двох, приблизно рівних частин. Це особи чоловічої і жіночої статі. І якщо, як це впливає з вищенаведеного, відносини між різними людськими спільнотами вирішувалися головню за допомогою мілітарних засобів, то немає нічого дивного, що чоловіки, які, за допомогою сили, отримували перемогу і поневолювали сусідні спільноти, використовували цю силу для повного підпорядкування і поневолення частини власного суспільства, яку складали жінки. В суспільстві де вирішальним аргументом була зброя, та частина суспільства яка володіла нею, поневолювала ту, яка була її позбавлена. І попри те, що це суперечило людській природі, відповідно до якої саме існування людства обумовлено взаємодією статей, цивілізована історія людства є, по суті, історією чоловічого панування і поляризації суспільства як в рамках однієї спільноти, так і в межах всього людства. Проте розвиток людства з неодмінністю приводить до утвердження ідеї рівності всіх людей, необхідності базувати на засадах справедливості відносини як між окремими людьми, так і між людськими спільнотами. На зміну архаїчному традиційному патріархальному суспільству приходять модерне суспільство. І крім ліквідації станового поділу, расових, національних, релігійних та будь-яких інших привілеїв відбувається докорінна зміна стосунків між статями. Так жінки зі сфери неоплачуваної сімейної праці переміщуються в сферу оплачуваної зайнятості [1, с. 22]. Іншими словами жінки отримують економічну незалежність. Доступ жінок до освіти і професій жодною мірою не є

поступкою з боку чоловічої частини суспільства. Це вимога його модернізації і ефективного розвитку. І тому вже з другої половини XVIII – першої половини XIX ст. у прогресивних мислителів Європи та США починає з'являтися ідея необхідності надання жінкам політичних прав, права доступу до освіти та професій. Середина і друга половина XIX ст. це період коли ідея рівності прав людей без огляду на їх статеву приналежність, тобто те, що сучасною термінологією називається гендерна рівність, стає складовою всіх прогресивних програм розвитку суспільства. Ще однією суттєвою зміною є падіння народжуваності. Це обумовлено, з одного боку, залученням жінок у суспільне виробництво та зменшення кількостей вагітностей, як чинника який негативно впливає на занятість жінки, з другого боку, це значно підвищує увагу до проблем дитячої смертності, захисту материнства і дитинства. Підвищення статусу жінки нерозривно пов'язане з ідеєю демократії, загального виборчого права, прав і свобод людини. Для українського народу, який, починаючи з середини XIX ст. починає новий етап боротьби за національне визволення, ідея гендерної рівності, тобто рівності всіх людей без огляду на стать, означала подвоєння інтелектуального, духовного потенціалу. Боротьба українського народу за реалізацію свого права на самостійне вирішення питань свого політичного, економічного і соціального розвитку була боротьбою модерної, прогресивної ідеї з ідеями реакційними, ретроградними, регресивними, якими були ідеї станової абсолютистської Російської імперії чи навіть конституційної Австрійської імперії. Це, на нашу думку, пояснює той факт, що від початків розвитку модерного українського політичного руху і пов'язаного з ним розвитку українського конституціоналізму, як теоретичного осмислення конституційно-правових шляхів розвитку державної організації українського суспільства, в ньому присутня ідея гендерної рівності.

Першими актами модерного українського конституціоналізму можна вважати документи Головної Руської ради та Кирило-Мефодіївського братства. В документах першої згадок про права жінок немає з огляду на домінування в ній представників греко-католицького духовенства. Що ж стосується Кирило-Мефодіївського братства, то

записка Миколи Савича під назвою «Визволення жінки» [2, с. 76], як і праця Миколи Гулака про юридичний побут поморських слов'ян з ґрунтовним аналізом статусу жінки [3, с. 107-108] дає підставу стверджувати наявність у членів братства зацікавлення цією проблемою. Відсутність згадок про цю проблему в конституційних проектах Георгія Андруського [4] пояснюється їх фрагментарним характером і незавершеністю.

Якісно новим кроком в розвитку українського конституціоналізму можна вважати «Програму» до періодичної «Громади», яку підписали Михайло Драгоманов, Михайло Павлик і Сергій Подолинський у 1880 р. Саме в цьому документі було окреслено територіальні межі України «від верху р. Тиси в теперішнім Венгерським королівстві, на заході сонця до р. Дону на сході й Кубанську землю в теперішнім Російським царстві, - від верху р. Нарева на півночі до Чорного моря на півдні, - усю ту землю, де гурт народу говорить українською мовою» та визначена мета «повної самостоячесті для вільної спілки громад на всій Україні». Тут же було чітко вказано, що умовою досягнення цього, як і всіх прогресивних політичних, соціальних та економічних змін в суспільстві є забезпечення «рівного права для всякої особи, як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат» [5, с.151]. Тобто тут маємо перше чітке і повне закріплення ідеї гендерної рівності, як рівності прав людини без огляду на її статеву приналежність чи сімейний стан. Пізніше в конституційному проекті Михайла Драгоманова «Вільна Спілка» ця ідея знаходить своє подальше закріплення в положенні про «рівність усіх у громадянських правах і обов'язках» [6, с. 902].

Наступним етапом утвердження ідеї гендерної рівності в українському конституціоналізмі стала програма створеної у жовтні 1890 р. першої легальної української політичної партії – Русько-Української Радикальної партії. Тут вже чітко було диференційовано завдання по забезпеченню гендерної рівності. Так, в «Програмі мінімальні» серед інших ставилося завдання «3) Можності користання з науки в школах народних, середних, і університетах для всіх без різниці пола» [7, с. 12]. А в «Програмі максимальні» як мета окреслено «В справах політичних хочемо повної волі особи, слова, сходин і товариств, печаті і сумління,

забезпечення кожній одиниці, без різниці пола, як найповнішого впливу на рішення всіх питань політичного життя» [7, с. 9].

Усвідомлення важливості для всього суспільства включення жінок в національно-визвольну боротьбу, культурний, економічний, науковий розвиток народу, утвердження ідеї рівності людей без огляду на її стать стали основою боротьби українського народу за свою свободу і незалежність у ХХ ст. І сьогодні одним з завдань у подоланні негативного і руйнівного впливу радянського тоталітарного минулого є реальне а не декларативне утвердження і забезпечення гендерної рівності, на основах вироблених ще в другій половині ХІХ ст.

1. Фолбр Н. Кто платит за детей? Гендер и структуры принуждения / Ненси Фолбр / Пер. с англ. – Львов : Ахилл, 2004. – 461 с.

2. Савич М. Записка М. І Савича про емансипацію жінок, а також злиття філософії та релігії «Освобождение женщины» / Микола Савич // Кирило-Мефодіївське товариство. У трьох томах. Т. 3. – К.: Наукова думка, 1990. – С. 76.

3. Гулак М. Юридичний побут поморських слов'ян // Микола Гулак // Кирило-Мефодіївське товариство. У трьох томах. Т. 1. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 107-129.

4. Андрузький Г. Начерки Конституції Республіки // Георгій Андрузький // Кирило-Мефодіївське товариство. У трьох томах. Т. 2. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 569-576.

5. Драгоманов М. Програма «Громади», 1880 р. / М. Драгоманов, М. Павлик, С. Подолинський // З починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і женеvський соціалістичний гурток. Зладив М. Грушевський. – Відень, 1922. – С. 150-153.

6. Драгоманов М. Проект статуту української спілки «Вільний Союз» / Михайло Драгоманов // Антологія лібералізму: політико-правові вчення та верховенство права. – К. : Українська Правнича Фундація, 2008. – С. 897-988.

7. Програма Русько-Української Радикальної партії // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. Т. 1. – [Мюнхен] : Сучасність, 1983. – С. 9-13.